

Етнодизайн у фаховій підготовці вчителя трудового навчання

Анотація. У статті розглядається та розкривається актуальна проблема поняття етнодизайну як одного із складових фахової підготовки вчителя трудового навчання. Було досліджено вплив етнодизайну у контексті виховного та розвивального аспекту на формування особистості учня, що є одним з видів творчої художньо-проектної діяльності, яка, у свою чергу, ґрунтується на культурно-мистецьких засадах традиційного декоративно-ужиткового мистецтва і новітніх технологій дизайну, має необмежені навчально-виховні та творчо-розвивальні можливості.

Ключові слова: етнодизайн, трудова підготовка, вчитель трудового навчання, дизайн, декоративно-ужиткове мистецтво.

Abstract. The article deals with and reveals the actual problem of the concept of ethno-design, as one of the components of professional training of a teacher of labor training. The influence of ethno-design in the part of the educational and developmental aspect on the formation of the student's personality, which is a type of creative artistic and project activity, which in turn is based on the cultural and artistic foundations of traditional decorative-applied art and the latest design technologies, has been unlimited. creative development opportunities.

Keywords: ethno-design, labor training, teacher of labor training, design, decorative arts.

Постановка наукової проблеми. За теперішніх умов розвитку та глобалізаційних процесів, що відбуваються у сучасному світі для будь-якої країни основною візитною карткою, що сприяє виклику інтересу в суспільстві, являється її самобутність, яка в свою чергу розкриває потаємні особливості країни, а саме показує її унікальні культурні надбання та тривалі традиції народу, які, в свою чергу, відображаються в закономірностях розвитку різних сфер суспільного буття. У зв'язку з цим, підвищенню рівня креативності, новаторства, проектної культури та естетичних смаків сучасної молоді в багатьох аспектах може сприяти продумана організація її навчання художньому проектуванню, створення належних умов для успішного розгортання їхньої художньо-проектної діяльності. При цьому, низка проблем, пов'язаних з організацією художньо-проектної діяльності в процесі трудового навчання лежить не лише в площині мистецтвознавчої чи суто педагогічної науки, а і в значній мірі стосується психологічних засад розвитку творчої особистості.

Професійна підготовка вчителів трудового навчання має здійснюватися потужним інформаційним джерелом, яке здатне вплинути на процес формування проектної культури, а саме на засадах етнодизайну. У ціннісному просторі сучасної культури й освіти, етнодизайн виступає як засіб індивідуалізації в умовах уніфікації предметно-просторового середовища і впливу на розвиток особистості. Водночас, етнодизайн пробуджує зацікавлення національною «архаїкою» та багато в чому здатен сформулювати не тільки візуальний досвід сучасної людини, а й спроможний визначити національний стиль мислення та навчити чуттєвому освоєнню сучасного предметного середовища. Але навіть за сучасних умов подібна тенденція поки що не є всеохопною та масовою, але стрімко «входить у моду».

Нині актуалізувалась необхідність гуманізації й гуманітаризації технологічної освіти, мета якої – підготовка спеціалістів нової формації – професіоналів, які володіють широкими фаховими і загальнокультурними компетенціями (Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, Г. Дегтярьова, А. Кочубей, В. Кремень, І. Войнар та ін.). Адже освіта сприяє цілісному гармонійному розвитку кожної особистості, враховуючи її індивідуальні характеристики, творчі можливості під час оволодіння професією. В. Кремень наголошує, що розвиток кожної окремої людини на основі її здібностей – це головний важіль подальшого прогресу суспільства [1, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «етнодизайн» нещодавно стало предметом теоретичних досліджень та наукових дискусій і ще не до кінця сформульоване науковцями. Низка аналітичних оглядів, нарисів, статей з культурології, історії, етнографії, мистецтвознавства та дизайну, присвячених застосуванню етнічних мотивів і етнографіки в окремих видах дизайну, розглядають етнодизайн з позицій або традиційної, або універсальної культури (В. Білий, В. Даниленко, В. Лісняк, М. Мельник, О. Тканко, Н. Трегуб, Г. Юрчишин, І. Яковець та ін.). Вагомою джерельною базою в такій ситуації стає науково-методичний, творчий досвід провідних дизайнерських шкіл країни, періодика мистецького, культурологічного, етнографічного спрямування, фахова література з окремих видів дизайну. Проте фундаментальні положення етнодизайну і умови його подальшого розвитку досліджено недостатньо. Особливий інтерес у дослідників привертають український етнодизайн, його витоки та

особливості, що пов'язані як з культурною спадщиною українців, так і з впливом культур інших народів.

Вченими відмічається [2; 3; 4], що впродовж віків етнічний дизайн України формувався у двох основних формах: як домашні ремесла та як організовані виробництва – промисли, пов'язані з ринком. На їх розвиток впливали природні умови України, наявність сировини, вигідне торговельне та географічне розташування. Зазначені форми розвитку етнічного дизайну йшли паралельно, тісно переплітаючись між собою. Кожна епоха збагачувала предметно-духовний світ людини і вносила свої зміни. Проте з покоління в покоління передавався генетичний код художньої традиції та художня спадщина народу. Вивчення різних періодів розвитку та видів народного мистецтва здійснювали А. Будзан, Р. Захарчук-Чугай, М. Драган, К. Кавас, Т. Кара-Васильєва, М. Криволапов, Ю. Легенький, М. Макаренко, П. Мельниченко, С. Мигаль, Л. Оршанський, К. Променицький, М. Станкевич, В. Тименко, В. Титаренко, В. Торканюк, Д. Тхоржевський, А. Хворостов, Є. Шевченко, К. Шонк-Русич та багато інших дослідників.

Ю. Легенький зазначає: «...етнодизайн – це нова парадигма бачення складного комплексу народної, ремісничої та професійної культури. Розвиток дизайну з етнічними елементами свідчить про новий період у культурному розвитку українців, який неминуче повинен пробитися крізь товщу універсалізму. Дизайн формує людину і впливає на неї, на її психіку та поведінку. Розробка і впровадження нового етностилю повинні спонукати до відродження елементів традицій, обрядовості, до бажання ідентифікації з українським народом» [5, с. 217].

Мета статті полягає в необхідному дослідженні та розкритті поняття «етнодизайн» і вивченні можливостей у використанні його в системі формування проектно-культури як однієї із складових фахової підготовки вчителя трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку виробництва якість промислових товарів визначає дизайн. Отже, що таке «дизайн» (англ. design) – задум, план, намір, творчий задум, проект, креслення, розрахунок, конструкція, ескіз, малюнок, композиція, витвір мистецтва. В іншому визначені «дизайн» – це творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, що задовольняють утилітарні та естетичні потреби людини. Водночас, «дизайн» визначається як комплексна науково-практична діяльність щодо формування гармонійного, естетично повноцінного середовища життєдіяльності людини і розроблення об'єктів матеріальної культури [6]. Тому в змісті фахової підготовки майбутніх учителів технологій він є одним із засобів формування їхньої художньо-естетичної культури. Дизайн, як засіб художньо-естетичного перетворення дійсності, що охоплює практично всі сфери людської діяльності, нині стає інтегративно-комунікативним компонентом усієї системи технологічної освіти України.

Поняття дизайн, як зазначалося, це особлива проектна діяльність, що об'єднує «художню» і «технічну» творчість. Дизайн одночасно існує у двох вимірах – у сфері мистецтва (художнє), що оперує образами, пластикою, пропорціями, об'єднаними в одне композиційне ціле й водночас у сфері техніки (технічне або інженерне), що потребує чіткості й математичного розрахунку. Складне слово «етнодизайн» утворюється поєднанням двох слів – «етнічний» і «дизайн». «Етно» вживається майже в усіх випадках, коли йдеться про народне, національне (напр., етнографія, етнолінгвістика, етнопсихологія та ін.). Воно утворене від «етнос» (*грец.* – ethnos) означає народ, стійка спільність людей, що історично склалась на певній території [7, с. 100].

Етнодизайн – це багатогранне поняття, що інтегрує художні, технічні, проектні, культурні, мистецькі, гуманітарні складові дизайн-діяльності та етнонаціональні ознаки. З іншого боку, етнодизайн – це своєрідна трансформація елементів національної культури, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва, в сучасних промислових výroбах, тобто в етнодизайні поєдналися традиційне декоративно-ужиткове мистецтво і сучасні промислові технології. Без взаємозв'язку цих складових – традиційного і сучасного, професійна підготовка майбутніх учителів технологій в умовах реформування національної освіти, на нашу думку, не буде повною. З цього приводу слушною є думка академіка І. Зязюна: «На сучасному етапі розвитку суспільства складається нова освітня ситуація, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти» [8, с. 9].

Водночас кандидат архітектури О. Крижанівський дає більш широке визначення дефеніції етнодизайну. «Етнодизайн – це комплексна міждисциплінарна проектно-художня діяльність, яка інтегрує в собі природознавчі, технічні, гуманітарні знання, інженерне мислення і спрямована на формування та промислове вдосконалення предметного оточення людини із високим семіотичним статусом в усіх без винятку сферах життєдіяльності в певних етнічних традиціях» [9].

Знання закону традиції етнодизайну допомагає провести об'єктивний порівняльний аналіз художніх явищ за їх внеском у світову культуру, правильно оцінити рівень художньої цінності творів, визначити закономірності та нові тенденції в розвитку декоративно-ужиткового мистецтва. Проте,

збереження традицій не заперечує інноваційного розвитку. У зв'язку з цим, намагаючись удосконалити речі, зробити їх художньо і функціонально довершеними важливо не втратити традицій та цілісності задуму твору, адже саме цілісність композиції є обов'язковою умовою її гармонії. Тому не можна не погодитись з твердженням [4, с. 248], що в етнодизайні окрім закону традиції виразно проявляється дія закону цілісності твору. Згідно із цим законом композиція у етнодизайні є взаємозв'язком однотипних і різнорідних елементів і частин, що у гармонійному поєднанні створюють неповторну і цілісну побудову [10; 11; 12].

Етнодизайн виступаючи посередником між промисловістю і народним мистецтвом, перш за все об'єднує точні й гуманітарні науки, одночасно залучаючи чуттєві здібності та духовність людини. Його необхідно впроваджувати у всі сфери освіти, оскільки це поняття охоплює взаємозв'язок усіх аспектів діяльності зі створення нового виробу – технічного, економічного, естетичного, ергономічного, екологічного, художнього тощо. При цьому великого значення набуває якість підготовки фахівців (студентів вищих мистецьких навчальних закладах), які займаються проблемами проектування й виготовлення виробів різноманітного призначення, впровадженням проектної діяльності, нової технології розвивального навчання – дизайн-освіти в систему освіти від початкової ланки до вузів [13; 14; 15]. Саме формування «проектної культури» з врахуванням етнічної складової забезпечить якість підготовки педагогічних кадрів у галузі дизайн-освіти, сформує їх як «носіїв проектної культури». Необхідне подальше розроблення змісту українського етнодизайну, організаційних форм його реалізації. Важливо продумати й експериментально апробувати методично-процесуальне забезпечення дизайн-освітнього процесу, а також сприятливе предметно-розвивальне середовище у професійних закладах дизайн-освіти. Все це ефективні педагогічні умови, які є необхідними й достатніми для формування сучасних українських дизайнерів в освітній сфері.

На нашу думку, етнодизайн у навчальному процесі трудового навчання може стати тим скарбом, що гарантуватиме культурний розвиток особистості і забезпечуватиме загальну естетизацію і гуманізацію суспільства. Навчально-трудова діяльність школяра на засадах етнодизайну передбачає наявність у нього здатності сприйняття картини світу на засадах національної (поліетнічної) культури, вміння творчо мислити, пропонувати нові ідеї, використовувати нестандартні рішення, що робитиме досконалою його майбутню професійну діяльність. Але для того щоб школярі мали багаж розвитку в етнодизайні, вчитель технологій також повинен володіти широким колом професійних компетенцій, бути митцем, майстром-наставником, дослідником, творчою особистістю. Отже саме від особистості педагога залежить, чи розкриється творчий потенціал учнів, яким буде рівень їх професійної підготовки, чи стануть вони особистостями, гідними громадянами своєї держави, з тим великим скарбом знань.

Висновки. Розвиток етнодизайну – це еволюційний процес, який ґрунтується на спадковості багатовікових традицій і поступовому нагромадженні знань і набутті нових його рис.

Оволодіння практичним проектним досвідом, дослідження етнокультурних традицій та канонів декоративно-ужиткового мистецтва, їх осмислення, сприйняття та сучасна інтерпретація здатні допомогти в переусвідомленні та формуванні неповторної цілісної картини світу. В цьому контексті першочерговими виявляються завдання активного застосування прикладних науково-дослідних і пошуково-експериментальних розробок, що поєднують сучасну етнографічно-стилізаційну віртуозність і дизайн з обов'язковим концептуально-новаторським переосмисленням минувшини. Етнодизайн як засіб формування проектної художньо-естетичної культури, національної самосвідомості майбутніх учителів технологій має стати складовою їхньої професійної підготовки. Розвиток етнодизайну – це еволюційний процес, який ґрунтується на спадковості багатовікових традицій і поступовому нагромадженні знань і набутті нових його рис. Отже, це скарб технологічної освіти та етнодизайнерської діяльності та великий засіб творчого художнього розвитку майбутніх учителів, який розширить межі їхньої професійної художньо-естетичної, проектної й дослідницької компетентності.

Список використаних джерел:

1. Кремень В.Г. Гідну відповідь викликам XXI століття. *Проф.-техн. освіта*. 2006. № 4. С. 2-4.
2. Криволапов М.О. Художня критика і проблеми осмислення мистецької спадщини. *Мистецтво України*. К.: Спалах, 2000. Вип. 1. С. 11-12.
3. Мусієнко В.Д., Захарченко Р.О., Сидоренко В.К., Тхоржевський Д.О. прилучення учнів до національної культури у процесі трудового навчання. К.: 1996.
4. Тименко В.П., Сидоренко В.К., Оршанський Л.В. Професійна дизайн-освіта: теорія і практика художньої обробки деревини. К.: Педагогічна думка, 2007. 288 с.

5. Легенький Ю. Дизайн: культурологія та естетика. Київ: КДУТД, 2000. 272 с.
6. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, О.С. Дубинчук, Н. О. Талалуєва, А. О. Молчанова, Л.Б. Лук'янова; за ред. Н.Г. Ничкало. К.: Вища школа, 2000. 381 с.
8. Зязюн І.А. Інтегративна функція культурної парадигми. *Професійно-художня освіта України*: зб. наук. праць. К.: Черкаси, 2008. Вип. V. С. 3-13.
9. Максименко Г.Є. Формування художньо-графічних умінь майбутніх дизайнерів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Г.Є. Максименко. К., 2009. 20 с.
10. Зузяк Т.П., Бенедда М.С., Лудан Д.В. Декорування інтер'єру як складова підготовки учнів старшої школи у процесі профільного навчання. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. Вип. 2. С. 91-93.
11. Зузяк Т.П., Волинець В.М., Дурба Т.Л. Організація роботи гуртка «Флора- та фітодизайну інтер'єру» в учнів старшої школи. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. Вип. 2.
12. Зузяк Т.П., Волинець В.М., Лудан Д.В. Особливості вивчення зонування інтер'єру в процесі профільного навчання. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця, 2019. Вип. III.
13. Зузяк Т.П., Марущак О.В. Досвід визначних майстрів гончаротворення як передумова етнокультурного виховання студентської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ВДПУ, 2018. Вип. I.
14. Зузяк Т.П., Пінаєва В.В., Лудан Д.В. Роль гуртка декоративно-ужиткового мистецтва в формуванні естетичного смаку учнів. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ВДПУ, 2018. Вип. I.
15. Зузяк Т.П., Волинець В. М., Бенедда М.С. Особливості вивчення профілю «Основи дизайну» учнями старшої школи. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ВДПУ, 2018. Вип. I.
16. Зузяк Т.П., Марущак О.В. Методологічні передумови формування у майбутнього вчителя трудового навчання та технологій технологічної компетентності. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 26. Том 1. С. 148-153. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/26.195826>.
17. Марущак О.В., Зузяк Т.П. Зміст поняття художньо-естетичної компетентності педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 185-189.
18. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Шинін О.С., Савлук В.М. Інтегративна природа декоративно-ужиткового мистецтва як чинник збереження художніх традицій народних ремесел і промислів. *Perspectives of world science and education: abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2019. Pp. 172-180. URL: <http://sci-conf.com.ua>.
19. Zuziak T., Marushchak O. Formation of artistic-aesthetic competence means of decorative and consumer art: content and structure of phenomenon. Development of modern science: the experience of European countries and prospects for Ukraine: monograph / In A. Jankovska (Ed.). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2019. P. 17-40. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-571-78-7_18.